

STAPSGEWIJS OPEN VRAGEN BEANTWOORDEN OP HET CENTRAAL EXAMEN NEDERLANDS

Examentraining met taalsteun, feedback en reflectie

Veel havisten hebben moeite met het beantwoorden van open vragen bij leesvaardigheid. Op het centraal examen Nederlands kan een foutieve formulering punten kosten op de inhoud én het taalgebruik. Wat ontbreekt in de huidige examentraining is een proces waarin de leerling stapsgewijs antwoord leert geven op open vragen, met aandacht voor taalsteun, feedback en reflectie.

ELLY VAN DEN AKKER-HELDER

Het beantwoorden van open vragen bij teksten is een complexe taak, omdat leerlingen zowel hun lees- als formuleervaardigheid moeten aanspreken. De combinatie van het verwerken van de inhoud van de tekst en het formuleren van een antwoord op een open vraag zorgt voor een cognitieve overbelasting (Sweller et al., 1998). Het centraal examen Nederlands legt nog eens extra druk op het werkgeheugen, omdat een antwoord vaak geformuleerd moet worden met een beperkt aantal woorden in één of meerdere volledige zinnen. Daarbij moet ook nog eens gelet worden op het taalgebruik.

Hierdoor hebben leerlingen die worstelen met tekstbegrip, extra moeite om hun gedachten helder te verwoorden op papier.

Docenten Nederlands in de bovenbouw van de havo laten leerlingen veel oefenen met vragen en teksten (Vermeij, 2011), maar besteden nauwelijks tijd aan het formuleren van een antwoord op een open vraag. Dit zou gezien kunnen worden als een leemte binnen het schoolvak Nederlands. Leerlingen zouden baat kunnen hebben bij een examentraining waarin stapsgewijs ontdekt wordt hoe je tot een correcte formulering van het antwoord komt. Een aantal ingrediënten zijn daarbij onmisbaar: tekstgedeeltes markeren, taalsteun in de

vorm van een schrijfkader met structurerende zinnen en signaalwoorden, correctieve feedback op foutieve formuleringen, een feedbacklegenda en reflectieopdrachten. Naast aandacht voor de tekstinhoud wakkeren we met de juiste ingrediënten, via een proces van taalsteun, feedback en reflectie, ook het schrijfgeweten en taalbewustzijn van leerlingen aan.

Is hier wel tijd voor? Zeker, wanneer het formuleren van een antwoord behandeld wordt in samenhang met leesvaardigheid, gaat dit niet ten koste van de aandacht voor teksten. Sterker nog, de vaardigheden zullen zich afhankelijk van elkaar gaan ontwikkelen en versterken (Graham & Herbert, 2010).

Schrijfkader, correctieve feedback en reviseren

Met een moeilijke vraagstelling in je hoofd en een lange tekst voor je neus, is het een hele uitdaging om een inhoudelijk en taalkundig correct antwoord op papier te krijgen. Wat zou het voor onze leerlingen in havo 5 fijn zijn om in de examentraining een vaste structuur aangeleerd te krijgen, die in mei, op het moment suprême, houvast geeft.

Het staat buiten kijf dat onze leerlingen de inhoud van de tekst eerst grondig moeten lezen (stap 1). Daarna kan de focus gelegd worden op het analyseren van de vraagstelling (stap 2). De vraag wordt gelezen

Foto: Tom van Limpt

en vastgesteld wordt welke actie bij deze vraag hoort, zoals uitleg geven, argumenteren of oorzaak en gevolg noemen. Daarna checkt de leerling wat de eisen zijn voor de formulering op het gebied van het aantal woorden en het gebruik van volledige zinnen en voorspelt of het antwoord vraagt om een structurerende zin (herhaling van een deel van de vraag), en/of welk signaalwoord het antwoord nodig heeft.

Veel havisten vinden het lastig om in de formulering van het antwoord de vraag te herhalen en de juiste signaalwoorden te gebruiken (Visser et al., 2018). Hierdoor maken zij onnodig fouten in de zinsstructuur. Als tussenstap zouden we in de oefenfase examens met schrijfkaders kunnen aanreiken, waarin de structurerende zin en/of het signaalwoord afgedrukt staan. De leerling vult de zin aan en maakt daarbij zelf keuzes op het gebied van woordgebruik. Bij het bepalen van de zinsstructuur worden leerlingen ondersteund door hun als het ware 'een zetje' in de goede richting te geven (zie kader 1 voor een voorbeeld).

Vervolgens kan de aandacht uitgaan naar het markeren van het tekstgedeelte waarin het antwoord op

de open vraag te vinden is (stap 3). De relatie tussen de vraag en het antwoord wordt op deze manier zichtbaar, wat voorkomt dat de leerling verstrikt raakt in zijn eigen denken en een foutief antwoord op papier zet. De kennis die in voorgaande stappen is opgedaan over de tekstinhoud en de vraagstelling, komen samen nu het antwoord geformuleerd moet worden (stap 4). De cognitieve belasting van het werkgeheugen is beperkt gebleven en er zijn voldoende handvatten aanwezig om het antwoord inhoudelijk juist en taalkundig correct te formuleren. Wordt er onverhoopt toch een foutje gemaakt? Geen probleem, want er is een vangnet: reviseren (stap 5).

Revisie

Naast fouten in de zinsstructuur komen we op het examen Nederlands ook fouten tegen met verwijswaarden, incongruentie en losstaande zinsgedeeltes. Het zou kunnen lonen om in de examentraining regelmatig een schrijfkader in te laten leveren en feedback te geven op foutieve formuleringen. Dit kan een positieve invloed hebben op de formuleervaardigheid. Hoe verleidelijk

Om inzicht te krijgen in het type fouten dat de leerlingen maakt, zouden we in de examentraining een feedbacklegenda kunnen inzetten

ook, onderstreep of omcirkel bij het nakijken niet de spelfouten in het geformuleerde antwoord, maar houd het overzichtelijk om de cognitieve belasting laag te houden. Wanneer je de antwoorden weer teruggeeft, is het van belang in de lesplanning tijd op te nemen om de leerling te laten reviseren. We laten hiermee zien dat reviseren belangrijk is in het formuleerproces en de leerling wat kan opleveren. Daardoor zal de wil om correct te formuleren, zeker op het examen, sterk toenemen.

Om inzicht te krijgen in het type fouten dat de leerlingen maakt, zouden we in de examentraining een feedbacklegenda kunnen inzetten. Deze bestaat uit zes stippen met een kleur die staat voor een type fout. Zo staat de kleur groen voor: 'Je antwoord klopt wel, maar de uitleg of onderbouwing niet helemaal' (zie ook kader 2). Leerlingen categoriseren de gemaakte fouten door de fout te koppelen aan een kleur. Hiermee verhogen

zij hun betrokkenheid en ze leren dat de manier waarop je formuleert ook invloed heeft op de inhoud van het antwoord, oftewel: het doet ertoe hoe je iets opschrijft. Immers, het antwoord kan wel (deels) kloppen, maar als bijvoorbeeld het gebruikte signaalwoord het verkeerde verband aangeeft (inhoud), kan de leerling bedrogen uitkomen. Uit het correctiemodel zal blijken dat het antwoord geen inhoudelijke punten oplevert: een reflectiemoment.

Reflectie

Voor het activeren van het reflectievermogen hoeven we zeker niet binnen de kaders van het examen Nederlands te blijven. We kunnen best een uitstapje maken om onze leerlingen, naast reflectie, ook tot taalproductie te laten komen. We zouden ze kunnen laten reflecteren op de vorm van de tekst en/of de boodschap van de auteur met prikkelende vragen die een onderbouwing van het

Uitwerkbijlage examen Nederlands 2018 (eerste tijdvak)

Tekst 1 Tegen het dieren sentiment

1. Het bezwaar dat

4. De schrijver vindt

5. Het standpunt dat
want

7. Met dit dogma wordt bedoeld dat

9. Dit is merkwaardig, omdat

Kader 1. Voorbeeld van een schrijfkader

Waar staat de stip voor?

Dit antwoord lijkt niet op het juiste antwoord op de vraag.

Dit antwoord lijkt op het juiste antwoord op de vraag, maar iets klopt niet helemaal.

Er missen één of meer onderdelen in je antwoord.

Je antwoord klopt wel, maar de uitleg of onderbouwing niet helemaal.

Dit antwoord klopt wel, maar er missen nog één of meer onderdelen in je antwoord.

Het antwoord klopt wel, maar voldoet niet helemaal aan de eisen van de opdracht.

Kader 2. Feedbacklegenda

Leerlingen gaven na afloop van de examentraining aan dat ze nu beter weten hoe ze het beantwoorden van een open vraag moeten aanpakken

antwoord vereisen en die losstaan van de examenvragen. Denk hierbij aan vragen als: 'In hoeverre was de structuur van de tekst voor jou vindbaar? Hoe komt dit?' en 'In welke mate vind jij deze tekst betrouwbaar? Leg uit'. Met dit soort vragen testen we niet alleen de kennis over teksten, de leerlingen kunnen in hun beantwoording niet terugvallen op een tekstgedeelte dat is gemarkeerd of een schrijfkader met structurerende zinnen of signaalwoorden. Nee, hier zal zelf taal geproduceerd moeten worden met structuur, de juiste woordenschat en zinsbouw.

De taalproductie uit deze opdracht leent zich goed om onze leerlingen te laten reflecteren op de antwoorden die zij hebben geformuleerd. 'Welk antwoord is het minst onderbouwd?', 'Hoe komt dit?' en 'Welk antwoord is volgens jou het meest compleet en waarom?'. Daarnaast zou het goed zijn om leerlingen ervan bewust te maken welke stappen zij hebben geleerd te zetten om tot een correcte formulering te komen met een vraag als: 'Als je deze werkwijze vergelijkt met hoe je het formuleren van een antwoord voor deze examentraining aanpakte, wat is dan het verschil?'. Uit deze reflectie zou moeten blijken of de leerling grip heeft gekregen op het beantwoorden van een open vraag. Opdrachten als deze mogen niet ontbreken in een examentraining, omdat ze het taalbewustzijn en schrijfgevoel van de leerling aanspreken, zonder de aandacht voor teksten te beperken.

Bovenstaande ingrediënten zijn succesvol gebleken in mijn havo 5. Leerlingen gaven na afloop van de examentraining aan dat ze nu beter weten hoe ze het beantwoorden van een open vraag moeten aanpakken. Ze dachten op het centraal examen Nederlands minder formuleerfouten te gaan maken. De didactische variatie konden ze waarderen. De eindexamenresultaten van mijn klas waren wisselend. Wel viel op dat de leerlingen die de kennis over structurerende zinnen en signaalwoorden hebben toegepast, boven het klassengemid-

delde hebben gescoord.

De examentraining heb ik met plezier gegeven. De nadruk lag niet langer op alleen de tekstinhoud, er was veel aandacht voor het formuleren van een antwoord. Wel viel het mij op dat leerlingen de neiging hebben om scannend te gaan lezen en eigenlijk niet goed weten hoe ze het lezen van een tekst moeten aanpakken. Ik denk daarom dat het goed is om in de examentraining ook aandacht te besteden aan diep lezen.

Kortom: de examentraining lijkt een goede gelegenheid om samenhangend taalonderwijs te verzorgen en is toe aan vernieuwing. Het in samenhang aanbieden van formuleren en leesvaardigheid zorgt voor betere antwoorden op open vragen van een examentekst. Dankzij een schrijfkader, feedback en reflectie, weet de leerling welke stappen genomen moeten worden om tot een correcte formulering te komen. Deze kennis zal de leerling vermoedelijk meer punten opleveren op het centraal examen Nederlands. ■

Elly van den Akker-Helder is eerstegraadsdocent Nederlands op CS Vincent van Gogh in Assen. Zij ontwikkelde naar aanleiding van een kwalitatief onderzoek een examentraining met als doel de leerling in havo 5 een beter antwoord op open vragen te laten formuleren. Inmiddels zit ze in de eerste fase van haar promotieonderzoek, waarin zij een lessenserie diep zakelijk lezen zal ontwikkelen voor de bovenbouw van de havo.

De examentraining beschreven in dit artikel is te verkrijgen bij de auteur via <ellyhelder@hotmail.com>.

LITERATUUR

- Graham, S., & Hebert, M. (2010). *Writing to read: Evidence for how writing can improve reading*. Alliance for Excellent Education.
- Sweller, J., Merriënboer, J. van, & Paas, F. (1998). Cognitive architecture and instructional design. *Educational Psychology Review*, 10, 251-296.
- Vermeij, L. (2011). Het verbeteren van tekstbegrip met behulp van sorteertaken. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(2), 33-41.
- Visser, T., Maaswinkel, T., Coenders, F., & McKenney, S. (2018). Writing prompts help improve expression of conceptual understanding in chemistry. *Journal of Chemical Education*, 95(8), 1331-1335.

binnenkort

Vanwege de coronacrisis is er veel onzekerheid of, wanneer en in welke vorm evenementen doorgang kunnen vinden. De aankondigingen die u op deze pagina vindt, zijn dan ook onder voorbehoud van wijzigingen.

23 – 25 maart 2022, Recent verschenen werken Duits, Nordhorn, <h.harbers@rug.nl>

25 maart 2022, Studiedag Anéla, Amsterdam, <www.anela.nl>

1 – 2 april 2022, Neerlandistiekdagen, Groningen, <m.p.j.sanders@rug.nl>

14 april 2022, Jeugd in Onderzoek, Den Bosch, <jeugdinsonderzoek.nl>

14 april 2022, Netwerkmiddag Frans en Duits, Leeuwarden, <aly.jellema@nhlstenden.com>

21 – 22 april 2022, Congres Frans, Noordwijkerhout, <www.congresfrans.nl>

25 april 2022, Start schrijfwedstrijd Pronk! Meertalig Creatief Schrijven voor Scholieren, <limburgs@levendetalen.nl>

22 mei 2022, Deadline profielwerkstukwedstrijd Frans, <vllt.nl/pwsfrans>

10 juni 2022, Finale Flash Fiction Challenge, <vllt.nl/flashfiction>

7 – 8 juli 2022, World CLIL 2022, Den Haag, <www.worldclil.com>

3 oktober 2022, Nationaal Congres Engels, Ede, <www.nationaalcongresengels.nl>

Netwerkmiddag Duits en Frans

Op donderdag 14 april 2022 wordt er weer een Netwerkmiddag voor Docenten Frans en Duits georganiseerd op NHL Stenden Hogeschool in Leeuwarden. De middag staat in het teken van ontmoeting, uitwisseling en vernieuwing (curriculum, inhoudsgerichte taaltaken, rubrics, taaldidactiek).

Meer informatie over deze middag is te verkrijgen via <aly.jellema@nhlstenden.com>.

Profielwerkstukwedstrijd Frans

Ook dit jaar organiseert de sectie Frans van Levende Talen een profielwerkstukwedstrijd. Motiveer leerlingen om een profielwerkstuk te schrijven over een onderwerp dat raakvlakken heeft met het Frans of de francofone cultuur en geschiedenis: Hoe schrijf je een lesmethode Frans voor de basisschool? Hoe zit het met de diversiteit in de actuele Franstalige muziek? Van de Guerre d'Algérie tot aan religieus Madagascar of multicultureel Canada, het kan allemaal.

Profielwerkstukken kunnen digitaal ingezonden worden tot en met 22 mei 2022 via <pwswedstrijd@gmail.com> onder vermelding van de auteurs, de begeleider(s), de school en het behaalde cijfer. Voor de winnaars zijn er mooie prijzen.

Meer informatie is te vinden op <vllt.nl/pwsfrans>.

Neerlandistiekdagen

Op vrijdag 1 en zaterdag 2 april 2022 vindt in Groningen de tweede editie plaats van de Neerlandistiekdagen. De organisatie is in handen van de opleiding Nederlands van de Rijksuniversiteit Groningen, NHL Stenden en het Stadslyceum.

De eerste dag zullen de opleidingen overleggen over actuele ontwikkelingen en plannen voor de toekomst. De zaterdag wordt een groot publieksevenement op het Stadslyceum van en voor iedereen die Nederlands een warm hart toedraagt. Leerlingen, docenten, studenten, schrijvers, onderzoekers, uitgevers en programmamakers zullen in uiteenlopende presentaties, workshops en optredens laten zien hoe rijk het vak is: van creatief schrijven tot onderzoek naar uitdrukkingen, van literatuuronderwijs tot taalontwikkeling en uiteraard met actuele debatten in en rond de neerlandistiek.

Voor vragen en suggesties kunt u contact opnemen met Mathijs Sanders via <m.p.j.sanders@rug.nl>.

Pronk!

Creatieve schrijfvaardigheid is een ondergeschoven kindje in het Nederlandse schoolstelsel. Levende Talen Limburgs nodigt daarom docenten van alle talen uit om met hun leerlingen mee te doen aan de schrijfwedstrijd Pronk! Meertalig Creatief Schrijven voor Scholieren.

Docenten die willen deelnemen, kunnen hun leerlingen desgewenst voorbereiden op het creatief meertalig schrijven aan de hand van de lessenserie die zowel in uitgeschreven vorm als in de vorm van een powerpoint te downloaden is vanaf <limburgs.levendetalen.nl> ('Lesmateriaal'). Laat uw leerlingen – individueel, in tweetallen of in groepen – een meertalig verhaal schrijven en laat ze daarbij alle thuis- en schooltalen gebruiken die ze (fonetisch) kunnen schrijven. Straattaal mag natuurlijk ook.

Het verhaal mag niet te lang zijn, het maximum ligt rond 1000 woorden. Lever uw verhaal/verhalen in bij <limburgs@levendetalen.nl>. Verdere praktische informatie volgt in LTM 2022-3 en zal te vinden zijn op <limburgs.levendetalen.nl>.